

AUTHORITIES FUNCTIONING IN THE FAMILY **RODZINA I AUTORYTETY W NIEJ FUNKCJONUJĄCE**

Olga Bocakova

Trenčianska univerzita A. Dubčeka v Trenčíne
olga.bocakova@tnuni.sk

Darina Kubickova

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
darina.kubickova@ucm.sk

ABSTRACTS

„Family as a biosocial group fulfills more functions against its members and also against the society. These functions closely blend together, so it is difficult to separate the inter-family functions from the social ones.“ (Hroncová, 2001). As the functions of a family we denote such tasks which a family fulfills against itself, as well as against the society. We live in a society where the family values are still a strong motivation element for a young person. However we cannot say that the family as we know it from the past periods resembles the present-day one. On every step we can observe the ignoring of the traditional family structure and the tendencies to underestimate the role of such family in the society.

KEY WORDS:

Family. Society. Tradition. Function of a family. Values. Young person.

WPROWADZENIE

Rodzina jest ważną i znaczącą wartością każdego człowieka. Bez względu na wiek osobnika, rodzice są bardzo ważnymi osobami w jego życiu. Głównie w czasie dzieciństwa i dojrzewania są wsparciem i bazą, do której zawsze można wracać. Wraz z rozwojem zdolności i osobowości człowieka zmieniają się również stosunki interpersonalne i z tym związany również stosunek do rodziców. Jedną z najważniejszych funkcji, jakie pełni rodzina w czasach dzisiejszych, jest funkcja socjalizacyjna i z nią związana również funkcja ekonomiczno-zabezpieczająca. Spełnianie tej

funkcji to zabezpieczenie podstawowych potrzeb rodziny. Ekonomiczno-zabezpieczająca funkcja wpływa na sposób życia jej członków. Zależy od dochodów, które uwarunkowane są zatrudnieniem członków rodziny jak również od potrzeb które związane są z tradycjami rodziny i jej organizacją. Jednym z czynników, które mogą sprzyjać warunkom swobodnego rozwoju osobowości, jest materialne zabezpieczenie rodziny. Znajduje ono odzwierciedlenie w stylu życia rodziny. Przynosi określone wygody (ułatwia pracę, oszczędza czas, umożliwia aktywności kulturalne i edukacyjne), jednak nie można zapominać o pewnym zagrożeniu – a mianowicie zbyt wielkim zainteresowaniu rodzin wartościami tylko materialnymi. Takie podejście materialistyczne przejawia się również w skali rodzinnych wartości, gdzie pieniądze zajmują czołowe miejsce – dotyczy to głównie o rodzin biznesmenów.

Taka rodzina jest pod większym stresem, jest ukierunkowana głównie na konsumpcyjny styl życia, zwracając mniej uwagi na aspekty socjalne.

„Rodzina składa się z osobników, którzy mają wspólną historię, czują między sobą więzy emocjonalne, a ich działalność dotyczy tak grupowych spraw, jak i indywidualnych zainteresowań. Więzy są trwałe i stałe w czasie. Członkowie rodziny mogą, lecz nie muszą być biologicznie związani“ (Sedgwick, 1981).

Nie należy zapominać i o biologicznym znaczeniu rodziny, na jej rolę w trosce o potomstwo i podtrzymywanie człowieczeństwa, z czego wynika, że rodzina jest podstawową jednostką każdego społeczeństwa (Matoušek, 1997).

Człowiek chce żyć w środowisku rodzinnym, które dobrze zna, będąc jej aktywnym i pełnowartościowym członkiem. Chciałby być zdrowy, co też wpisuje się w rodzinne współżycie, jest swoistym fenomenem społecznym, ponieważ członkowie rodziny oczekują, że taka wartość jak zdrowie będzie brana pod uwagę w społeczeństwie. „Każde wspólnota interesowała się o zdrowie swojego obywatelstwa i na swój sposób podejmowało określone kroki na jego ochronę“ (Bočáková 2006).

Rodzina jest socjalną i psychologiczną sceną, na której każdy jej członek uczy się życia i wartości pod wpływem różnych opinii i stanowisk. Członkowie rodziny uczą się jeden od drugiego, inicjują, naśladują i ćwiczą różne sposoby zachowywania. Przyzwyczajenia i zachowania przekazywane są jak dziedzictwo z jednego pokolenia na drugie.

Rodzinę często osądza się po zdolnościach edukacyjnych jej członków, sposobie tworzenia, wypełniania norm socjalnych i oczekiwań z tym zwią-

zanych, tzn. byciu aktywnym członkiem życia społecznego.

Podstawowym zadaniem rodziny jest przygotowanie jej członków do funkcjonowania w szerszych kręgach społecznych, takich jak szkoła i praca. Rodzina ma zadanie pro socjalne tzn. ma przygotować do życia w społeczeństwie, wykształca w nim socjalne, intelektualne i fizyczne zdolności. Oprócz funkcji socjalizacyjnej, zadaniem rodziny jest również funkcja emocjonalna, dająca oparcie i bezpieczeństwo, a jej zadaniem psychologicznym jest utrzymanie i zabezpieczenie rodzinnych więzi (Sedgwick, 1981). Rodzina uczy również seksualności.

Edukacja ta odbywa się w wieku przedszkolnym i dlatego jest bardzo ważne, by w tym wieku był obecny wzór rodzicielski (Matoušek, 1997).

Satirova jest przedstawicielką psychologii humanistycznej i rodzinnej psychoterapii. Jej podejście w terapii rodzinnej nazywa się doświadczeniowo-komunikacyjnym, a kierunek ten podkreśla potrzebę świadomej i otwartej komunikacji swoich myśli, pragnień i uczuć, a także potrzebę kreowania roli konstruktywnej w dzianiu rodziny (Lengmeier, 2000).

Satirová (2006) o rodzinie mówi, że jest „mikrokosmosem świata“ i aby zrozumieć świat, wystarczy zrozumieć rodzinę, a „zmienić świat znaczy zmienić rodzinę” (Satirová ,2006). Według niej rodzina może dać niezastąpione miłość, zrozumienie i wsparcie. Gdy wszystko zawiedzie, to rodzina jest miejscem, gdzie można znaleźć zrozumienie, choć dla wielu rodzin patologicznych pozostaje to niestety tylko marzeniem. Jeżeli z rodzin będą wychodzić ludzie wartościowi, cały świat będzie bezpieczniejszy i bardziej ludzki. Jeżeli pomożemy rodzinom z problemami, przyczynimy się do wyższej jakości naszego życia, a przecież nasze podejście humanistyczne z założenia pozwala wierzyć, że każda rodzina może się uzdrowić. Satirová (2006) zauważyła cztery aspekty życia rodzinnego – ocena własnej wartości, komunikacja, zasady i wspólna więź.

Patologiczne rodziny charakteryzują się obniżonym poczuciem własnej wartości, niskim poziomem i nieszczerą komunikacją, srogimi, niekiedy wręcz nieludzkimi zasadami, upokorzoną i oskarżycielską postawą w stosunku do społeczeństwa – społeczności. Normalna rodzina ma się wysoką miarę własnej wartości, szczerą komunikację, elastyczne, rozsądne i humanitarne zasady, otwartą, ufną i swobodną więź ze społeczeństwem.

Poczucie własnej wartości megoma największy wpływ na to, co dzieje się we wnętrzu człowieka i w stosunkach między ludźmi. Ludzie z wysokim poczuciem wartości są sprawiedliwsi, bardziej odpowiedzialni, współ-

czujący, opiekuńczy i kompetentni. Tylko szanując samych siebie, jesteśmy w stanie szanować i innych (Satirová, 2006).

Problemy komunikacyjne zakorzenione są w zniekształconej samoocenie i ocenie innych. Tacy ludzie czują się zagrożeni, kiedy inni nie zgazdają się z nimi (Langmeier, 2000).

Następnym aspektem życia rodzinnego są zasady. Dotyczą one różnych okoliczności, które pozwalają ludziom żyć razem. Satirová (2006) mówi o zasadach w komunikacji czyli o wolności słowa w rodzinie.

Istotną rolę odgrywają w rodzinie rozmowy o seksualności, jak również o samym seksie, który jest często tematem tabu, co powoduje problemy w późniejszym życiu. Nie mniej ważne są zasady okazywania uczuć, np. gniewu czy miłości. Uczucia i emocje należy okazywać nie dlatego, że są słuszne, ale dlatego, że po prostu są.

Antropolog Georgy Bateson jako pierwszy w latach 50-tych zaprezentował teorię systemów człowieka. „Myślenie systemowe przedstawia nowy paradygmat, który przyniósł zmianę rozumienia przyczynowości z liniowej do ogólnika. Nacisk kładziony jest na spójność i organizację, dynamiczną integrację subsystemów, interakcję systemu ze środowiskiem, wzajemne powiązanie i złożoność procesów” (Kratochvíl, 1985).

Podójście systemowe bierze pod uwagę jego interakcyjny kontekst. Problemy jednego członka rodziny związane są zazwyczaj z problemem lub brakiem równowagi w całej rodzinie jako w systemie. Pod względem podejścia systemowego całość to „więcej niż suma części” (Sobotková, 1985).

Systemy rodzinne są organizacyjnie skomplikowane. Składają się one ze złożonych relacyjnych sieci, a relacje te mogą się zmieniać i wzajemnie na siebie wpływają. Systemy rodzinne są otwarte. Otwartość systemu jest wyznacznikiem rentowności i reprodukcji. Systemy rodzinne są również elastyczne. Zmieniają się na podstawie impulsów ze środowiska zewnętrznego i wewnętrznego. W systemach rodzinnych panuje ciągła wymiana informacji. Systemy rodzinne muszą być stabilne z jednej i drugiej strony, muszą być otwarte na zmiany.

Morfostaza jest terminem oznaczającym zdolność systemu do stabilności w procesie zachodzących zmian. Morfogeneza to zdolność systemu do zmieniania się i jednoczesnego utrzymywania stabilności. Do funkcjonowania rodziny lub pary jest potrzebna równowaga właśnie pomiędzy stabilnością i zmianą. Innymi pojęciami systemowego postępowania są wspomniane wcześniej otwartość i zamkniętość systemów. Rodzina

w centrum tego kontinuum jest bardziej elastyczna i wsparciami odpowiednio wsparcie ze strony środowiska (Sobotková, 2001).

System rodzinny składa się z tzw. subsystemów. Jego podstawą jest subsystem małżeński lub partnerski. Od jego jakości zależy zadowolenie i funkcjonowanie całej rodziny. Oprócz niego mogą być w rodzinie i inne subsystemy np: rodzic-dziecko lub relacja między rodzeństwem. Subsystemy nieustannie na siebie wpływają (Sobotková, 2001).

Goldenberg (1998) twierdzi, że na funkcjonowanie rodziny mają duży wpływ granice. Granice systemu chronią integralność rodziny, a wewnętrzne granice rozróżniają subsystemy. Te granice powinny być jasne i klarowne, lecz muszą prawidłowo reagować na ewentualne zmiany warunków (Sobotková, 2001).

Sobotková (2001) dodaje, że systemowe podejście może spowodować przeoczenie znaczenia jednostki. Ideałem przy pracy z rodziną byłoby uwzględnienie osobowości każdego jej członka. Takie podejście jest przykładem rozumienia rodziny jako całości. Związane jest z rodzinną psychoterapią, która rozwija się od początku lat 60-tych ubiegłego wieku.

Centrum zainteresowania różnych kierunków terapii rodzinnej jest cała rodzina. Rodzina jako całość występuje w roli pacjenta. Zakłada się, że problemy danego człowieka pochodzą właśnie z nieprawidłowych stosunków w rodzinie (Langmeier, 2000).

Wymagania i żądania wobec do rodziny w dzisiejszym industrialnym społeczeństwie narastają w konsekwencji tego, że rodzina nie spełnia odpowiednio swoich funkcji. Z drugiej strony zwiększa się znaczenie rodziny jako schronienia się przed światem, a środowisko rodzinne staje się silną przeciwwagą dla przestrzeni publicznej. Głównie w społecznie słabym środowisku rodzina występuje często jako jedyny punkt oparcia dla wszystkich jej członków, głównie dzieci. Nadal pozostaje niezastąpioną instytucją, ponieważ w najlepszy z możliwych sposobów potrafi budować więzi relacyjne – bez osobistego zaangażowania rodziców nie można wychowywać dzieci, bez respektowania społeczności i jej potrzeb – również nie (Matołek, 1997, w: Kraus, 2008).

Według Řezáča (1998) z psychologicznego punktu widzenia uważamy rodzinę za taką grupę, która zapewnia następujące warunki dla wszystkich swoich członków:

- bezwarunkową akceptację istnienia ludzkiego;
- bezpieczne środowisko materialne i socjalne;

- akceptację autonomii każdego członka rodziny;
- zabezpieczenie warunków życia;
- wzajemne wsparcie;
- łączące ogniwa przy przenikaniu do społeczności.

Struktura rodziny według Pláňavu (2000) obejmuje:

- rozmieszczenie członków rodziny, ich charakterystyki, powiązania, organizacja rodziny, hierarchie, rozdzielanie kompetencji
- granice między systemami i subsystemami – obejmuje granice osobiste i pokoleniowe, które panują wewnątrz rodziny, jako charakterystyka powiązania z rodziną i społeczeństwem.
- podział praw, obowiązków i odpowiedzialności – radzenie sobie z normalnymi obowiązkami jak sprzątanie, gotowanie i wychowywanie dzieci.

Problemem subsytemów w rodzinie interesował się Minuchin (Přika-
lová, 2008). Na subsystemy trzeba patrzeć jako na komórki dynamiczne,
elastyczne i podlegające ciągłej ewolucji. Dysfunkcja w jednym subsyste-
mie odbija się w subsystemie drugim. Według niego w rodzinie najważ-
niejsze są poniższe subsystemy:

- **małżeński** – podstawowy subsystem obecny podczas wszystkich faz rozwoju rodziny:
 - funkcjonujący związek małżonków jest podstawą sukcesu ro-
dziny;
 - interakcje we współżyciu kobiety i mężczyzny oddziałują na
rozwój dzieci;
 - nie jest dostępny dla dzieci w przeciwieństwie do rodziciel-
skiego.
- **rodzicielski** obejmuje opiekę i wychowanie dzieci:
 - przedstawia interakcję rodzic-dziecko;
 - może podlegać kryzysowi głównie w okresie dojrzewania dzie-
ci.
- **rodzeństwo** – stopniowe fizyczne, psychiczne i społeczne dojrzewa-
nie do samodzielności i uwolnienia się z pod opieki rodzicielskiej;
- dziecko zdobywa użyteczne doświadczenia interpersonalne.

System rodzinny charakteryzują dwa rodzaje granic. Zewnętrzne,
które chronią integralność rodziny i wewnętrzne, które rozróżniają różne

subsystemy. Granice te powinny być jasne i stanowcze, ale i elastyczne oraz przyjazne w komunikacji. Według Satirovej (1994) można – w zależności od rodzaju granic – odróżnić dwa typy systemów : część jest ściśle związana, albo przeciwnie – całkowicie wolna. Ani w jednym, ani w drugim nie ma jednak swobodnego przepływu informacji między członkami, z zewnątrz do wewnątrz i odwrotnie. Dopóki subsystemy nie są ściśle ze sobą związane, są tylko pozornie skuteczne: informacje przesiąkają na zewnątrz i do wewnątrz, lecz nie są dokładnie adresowane. Nie ma żadnych granic. W systemie otwartym są natomiast odpowiednio ze sobą powiązane, są wobec siebie otwarte, wrażliwe i pozwalają na skuteczną wymianę informacji .

Granice mogą być sztywne i klarowne – zrozumiałe i akceptowane przez wszystkich – i nieczytelne, niejasne i słabe. Dla funkcjonalnej rodziny idealna jest średnia miara otwartości i klarowne granice. Zbyt duża otwartość i luźne granice także mogą świadczyć o dysfunkcji rodzinnej – np. dezorganizację, gdzie nikt nie ma swojej roli i nie działają jasne zasady. Odwrotnie, zbyt mała otwartość rodziny pogarsza komunikację w rodzinie i może świadczyć np. o introwertyczności rodziców, problemach psychicznych czy psychologicznych, albo o obecności upośledzonego członka rodziny (Pšikalová, 2008).

We współżyciu rodziny powstają różne powiązania między jej członkami, wśród których najczęstszymi są aliancje i koalicje. Aliancja jest sojuszem, w którym dwie osoby swoją działalnością realizują wspólny interes. Koalicja to również związek sojuszu, lecz skierowany przeciwko interesom innego członka rodziny (Pšikalová, 2008). Według Sobotkovej (2001) koalicje i aliancje w rodzinie mogą mieć charakter zarówno funkcjonalny, jak i dysfunkcyjny. Przykładem funkcjonalnej koalicji/aliancji jest koalicja małżeńska, która jest silna i harmonijna, ale też otwarta na inne związki i stosunki w rodzinie, i która przy tym nie podważa jedności rodzinnych stosunków. Sobotková (2001) uwzględnia następujące rodzaje koalicji i aliancji, które są mniej funkcjonalne – dysfunkcyjne:

- koalicja schizmatyczna – koalicja małżeńska jest bardzo słaba, albo nie występuje w ogóle, pojawia się natomiast silny sojusz między generacjami lub przeciwnymi płciami – np. ojciec i córka – lub też istnieją zbyt silne więzi międzypokoleniowe – ojciec i syn, matka i córka – a inne powiązania nie działają;
- koalicja asymetryczna – jeden członek rodziny jest izolowany od innych, którzy stworzyli silną koalicję;

- koalicja pokoleniowa – małżonkowie i rodzeństwo ustanawiają niezależne koalicje, między którymi nie ma integracji – można mówić o przepaści pokoleniowej;
- koalicja pseudodemokratyczna – koalicja małżeńska i rodzicielska nie jest jasno zdefiniowana, role nie są zróżnicowane, tylko pozornie stosunki są zrównoważone.
- koalicja totalna – chodzi o przypadek rodziny, w której więzi członków przeplatają się tak, że działanie jednego natychmiast uderzy w drugiego. W takiej rodzinie osobiste granice są niejasne.

System rodziny w kontekście czasu podlega zmianom, które autorzy starają się klasyfikować według etapów nawiązujących na siebie pod względem psychologicznym albo socjologicznym.

Langmeier (1998) cykl życia rodziny dzieli na trzy etapy:

- faza ekspansji – składa się z mniejszych etapów: faza pary małżeńskiej, urodzenie pierwszego dziecka, rodzina z dziećmi w wieku przedszkolnym, szkolnym, rodzina z dziećmi dorastającymi;
- faza dyspersji – rozpoczyna się wraz ze stopniowym odchodzeniem dzieci z domu;
- faza niezależności – rozpoczyna odejściem z domu ostatniego dziecka, pojawia się syndrom pustego gniazda, rodzice odchodzą na emeryturę i w tej fazie najczęściej umiera jeden z małżonków.

Pláňava (2000) w swojej koncepcji funkcjonowania rodziny wychodzi z czterech podstawowych komponentów i dwóch procesów: struktura rodziny, intymność, osobista autonomia, wartości i stanowiska, dynamika i komunikacja. Intymność i osobista autonomia są w stanie stacjonarnym, różnice indywidualne między członkami rodziny są w równowadze, wspólnemu działaniu w rodzinie towarzyszą pozytywne uczucia nie tylko w fazie pokoju, lecz także i w czasie kryzysu. Kompetencje i rola każdego członka jest jasna, tak samo jak i struktura rodziny jest jasna, rzetelna ale również elastyczna. Podstawowym filarem rodziny jest koalicja małżeńska, między rodzicami i dziećmi panują klarowne międzypokoleniowe granice.

REFERENCES

- BOČÁKOVÁ, O. (2006). Príspevok k histórii Slovenského kúpeľníctva. Trenčín: Vyd. TnUAD.
- GOLDENBERG, I. (1998). Counseling today's families. Bratislava:

- Pedagogické vydavatelství Didaktis s. r. o.
- HRONCOVÁ, J. (2001). Sociológia výchovy. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Pedagogická fakulta UMB.
- KANTOR, D. a LEHR, W. (1975). Closed type family sketch.
- KRATOCHVÍL, S. (1985). Manželská terapie. Praha: Vydavatelství Avicenum.
- LANGMEIER, J. a kol. (2000). Dětská psychoterapie. Praha: Vydavatelství Portál.
- LANGMEIER, J. a KREJČIOVÁ, D. (2006). Vývojová psychologie. Praha: Vydavatelství Grada.
- MATOUŠEK, O. (1997). Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Vydavatelství Slon.
- PLÁŇAVA, I. (2000). Manželství a rodiny. Brno: Nakladatelství Doplněk.
- PŠIKALOVÁ, M. (2008). Manželská a rodinná terapie. Brno: unpublished lecture.
- ŘEZÁČ, J. (1998). Sociální psychologie. Brno: Vydavatelství Paido.
- SATIROVÁ, V. (2006). Kniha o rodině. Praha: Vydavatelství Práh. 2006.
- SEDGWICK, R. (1981). Family mental health. Theory and practice. St. Louis: The C. V. Mosby Company.
- SOBOTKOVÁ, I. (2001). Psychologie rodiny. Praha: Vydavatelství Portál.